

Ks. JAKUB KOZAK¹
KUL LUBLIN

**AKTUALNOŚĆ PRZESŁANIA O DUCHOWOŚCI
MAŁŻEŃSKIEJ I RODZINNEJ
W LIŚCIE DO RODZIN *GRATISSIMAM SANE* ŚW. JANA PAWŁA II**

Treść: Wstęp; 1. Duchowość małżeńska w nauczaniu Jana Pawła II; 2. Istotne elementy rozwoju życia duchowego małżonków i rodzin w *Gratissimam sane*; 2.1. Modlitwa; 2.2. Komunia; 2.3. Sakramenty; 3. Klucz interpretacyjny i aktualność przesłania o duchowości małżeńskiej i rodzinnej w Liście do Rodzin; Zakończenie, Streszczenie; Summary: *Relevance of the message about marriage and family spirituality in the Letter to Families Gratissimam sane by St. John Paul II*; Bibliografia.

Słowa kluczowe: małżeństwo, rodzina, duchowość, List do Rodzin, św. Jan Paweł II.

Keywords: marriage, family, spirituality, Letter to Families, St. John Paul II.

Wstęp

Duszpasterska troska o małżeństwo i rodzinę jest współcześnie jednym z najważniejszych wyzwań, jakie stoją przed wspólnotą Kościoła². Zagadnienie

---

¹ Autor, ksiądz diecezji siedleckiej, magister teologii. Licencjat kanoniczny z zakresu duszpasterstwa rodzin uzyskał na KUL. Obecnie jest doktorantem na specjalności duszpasterstwo rodzin w Instytucie Nauk Teologicznych KUL, diecezjalnym duszpasterzem osób żyjących w związkach niesakramentalnych oraz dyrektorem Studium Życia Rodzinnego Diecezji Siedleckiej. ORCID: 0009-0001-4713-0756.

² Por. JAN PAWEŁ II, Adhortacja *Familiaris consortio* (=FC), nr 65; FRANCISZEK, Adhortacja *Amoris laetitia* (=AL), nr 31.

to zostało podjęte w nauczaniu Magisterium Kościoła po Soborze Watykańskim II³. Szczególnym dokumentem papieskim mówiącym o rodzinie jest List do Rodzin św. Jana Pawła II *Gratissimam sane* (=LdR). Został on ogłoszony 2 lutego 1994 roku z racji obchodzonego w Kościele Roku Rodziny, który trwał od 26 grudnia 1993 roku do 30 grudnia 1994 roku. W ten sposób Kościół włączył się w inicjatywę Organizacji Narodów Zjednoczonych, aby rok 1994 był przeżywany jako Międzynarodowy Rok Rodziny. Ta inicjatywa stała się okazją do ukazania chrześcijańskiej wizji rodziny i człowieka oraz do podkreślenia wartości życia rodzinnego. Wiele publikowanych wówczas dokumentów papieskich poświęconych było tematyce rodzinnej⁴. Owocem Roku Rodziny są również Światowe Spotkania Rodzin. Pierwsze z nich miało miejsce w dniach 8-9 października 1994 roku w Rzymie.

Zbliżająca się 30. rocznica ogłoszenia Listu do Rodzin jest okazją do odczytania go na nowo. W niniejszym artykule zostanie podjęta próba analizy i syntezy nauczania o duchowości małżeńskiej i rodzinnej, które zostało zawarte w *Gratissimam sane*. Wychodząc od pojęcia duchowości w nauczaniu Papieża Polaka zostaną ukazane podejmowane w dokumencie zagadnienia życia duchowego małżonków i rodziny. Podjęta refleksja będzie próbą odnalezienia klucza interpretacyjnego, w którym według Jana Pawła II należy odczytywać życie duchowe małżonków i rodzin, a także udzielenia odpowiedzi na pytanie: Czy przesłanie dotyczące duchowości małżeńskiej i rodzinnej Listu do Rodzin jest nadal aktualne?

1. Duchowość małżeńska w nauczaniu Jana Pawła II

Termin „duchowość” i „życie duchowe” jest obecny w nauczaniu św. Jana Pawła II, w jego dokumentach oraz przemówieniach. Zwykle jest on rozumiany jako opis „rzeczywistości nadprzyrodzonej, dzięki której podmiot spełnia się w swoim człowieczeństwie i osiąga zbawienie”⁵. Duchowość chrześcijańska jest integralnie złączona z realizacją powołania do świętości⁶. Oparte jest ono na doświadczeniu Jezusa Chrystusa, przekazanym przez Ducha Świętego. Życie duchowe jest zawsze

---

³ Wśród nich wymienić należy nauczanie Papieży: encyklikę św. Pawła VI *Humanae vitae* z 1968 roku, adhortację *Familiaris consortio* z 1981 roku, katechezy środowe św. Jana Pawła II, encyklikę Benedykta XVI *Deus caritas est* z 2005 roku oraz adhortację *Amoris laetitia* papieża Franciszka z 2016 roku.

⁴ Np. Orędzie Ojca Świętego Jana Pawła II na XXVII Światowy Dzień Pokoju (01.01.1994) *Rodzina źródłem pokoju dla ludzkości* oraz Orędzie Ojca Świętego Jana Pawła II na XXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (24.01.1994) *Rodzina a środki przekazu społecznego*.

⁵ M. CHMIELEWSKI, *Duchowość według Jana Pawła II. Studium na podstawie encyklik i adhortacji*, Lublin 2013, s. 64.

⁶ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 39.

związane ze świętością⁷. Św. Jan Paweł II w swoim nauczaniu odnosi życie duchowe i powołanie do świętości wprost do małżonków i rodziców chrześcijańskich, pisząc: „Powszechne powołanie do świętości jest skierowane również do małżonków i rodziców chrześcijańskich: określone w sprawowanym sakramencie zostaje przełożone na konkretny język rzeczywistości życia małżeńskiego i rodzinnego. Stąd rodzi się łaska i wymóg autentycznej i głębokiej duchowości małżeńskiej i rodzinnej, która będzie czerpała natchnienie z motywów stworzenia, przymierza, Krzyża, zmartwychwstania i znaku” (FC 56).

Duchowość małżeńska, jako szczególna forma duchowości chrześcijańskiej, polega na zjednoczeniu z Bogiem w jedności małżonków. Opiera się ona na sakramencie małżeństwa, a podstawową jej cechą jest przenikanie życia małżonków duchem Ewangelii. W codziennym życiu szukają oni królestwa Bożego, oddając się służbie sobie nawzajem oraz dzieciom. Duchowość małżeńska wyraża się w swoich specyficznych formach⁸.

Temat duchowości małżeńskiej i rodzinnej nie został opracowany przez św. Jana Pawła II w dedykowanym specjalnie temu tematowi dokumencie czy rozdziale któregoś z dokumentów⁹. W pierwszych latach pontyfikatu zagadnienie to zostało podjęte przez Papieża Polaka w katechezach środowych poświęconych tematyce małżeńsko-rodzinnej. Papież wskazał, że zasadniczą i podstawową „mocą” życia małżonków jest miłość, którą w sercach zaszczepił Duch Święty. Za nauczaniem Pawła VI zawartym w *Humanae vitae*¹⁰, Jan Paweł II nazwał niezbędne i nieodzowne „pomoce” w kształtowaniu duchowości małżeńskiej i rodzinnej. Są nimi: modlitwa, Eucharystia, sakrament pokuty i pojednania. Według Jana Pawła II taka duchowość pozwala budować życie i współżycie małżeńskie na „prawdziej znaku”, który małżeństwo konstytuuje w jego godności¹¹.

Kwestia duchowości małżeństwa i rodziny została także wyrażona w adhortacji *Familiaris consortio*, w której św. Jan Paweł II ukazał człowieka jako obraz Boga – Miłości. Podkreślił, że człowiek jest duchem ucieleśnionym, czyli duszą, która wyraża się przez ciało i je formuje (por. FC 11). Zdaniem Papieża źródłem niepokoju o przyszłość człowieka, zniewolenia mentalnością konsumpcyjną oraz mentalności przeciwnej życiu jest odrzucenie bogactwa życia

---

⁷ Por. M. BRZEZIŃSKI, *Życie duchowe rodziny*, w: A. TOMKIEWICZ, W. WIECZOREK (red.), *Rodzina jako Kościół domowy*, Lublin 2010, s. 333.

⁸ J. KOBĄK, *Ujęcie duchowości małżeńskiej*, s. 149.

⁹ Takie rozróżnienie znaleźć można dopiero w adhortacji papieża Franciszka *Amoris laetitia*. Ostatni jej rozdział został zatytułowany *Duchowość małżeńska i rodzinna*.

¹⁰ PAWEŁ VI, Encyklika *Humanae vitae*, nr 25.

¹¹ Por. JAN PAWEŁ II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*, Lublin 2021, s. 377.

duchowego (por. FC 30). Lekarstwem zaś na problemy społeczeństwa jest duchowa jedność rodzin chrześcijańskich (por. FC 48).

W nauczaniu papieskim o rodzinie, obok katechez środowych i adhortacji *Familiaris consortio*, szczególne miejsce zajmuje List do Rodzin *Gratissimam sane*. W tym dokumencie Papież rozwinął myśl programowej encykliki *Redemptor hominis* z 1979 roku, w której człowiek został ukazany jako droga Kościoła¹². W Liście do Rodzin drogą Kościoła „pierwszą i z wielu względów najważniejszą” jest rodzina, gdyż „każdy z nas w rodzinie przychodzi na świat (...) człowiek wychodzi z rodziny, aby z kolei w nowej rodzinie urzeczywistnić swe życiowe powołanie” (LdR 2).

2. Istotne elementy rozwoju życia duchowego małżonków i rodzin w *Gratissimam sane*

W dokumencie papieskim *Gratissimam sane* temat duchowości małżeńskiej i rodzinnej skupia się wokół trzech głównych zagadnień: modlitwy, komunii oraz sakramentów.

2.1. Modlitwa

W Liście do Rodzin św. Jan Paweł II wspomina modlitwę aż 47 razy. Poruszając zagadnienie modlitwy, Papież zwraca uwagę na jej różne funkcje i znaczenia, ukazując jednocześnie, jak jest ona ważna i jak może być owocna w życiu chrześcijan. Podkreśla, że modlitwa jest naturalnym i stałym punktem odniesienia dla wierzących i jednocześnie do niej wielokrotnie zachęca. W modlitwie chrześcijanin wszystko odnosi do Boga, każdą sferę życia przeżywa w relacji do Niego.

W *Gratissimam sane* Papież wyraźnie wskazuje, że głównym zadaniem obchodzonego wówczas w Kościele Roku Rodziny, jest modlitwa. Ma to być „modlitwa rodziny, za rodziny oraz modlitwa z rodzinami” (LdR 4). Nadaje jej przez to miejsce pierwszorzędne w życiu rodziny. Jan Paweł II wskazuje, że w modlitwie „człowiek odkrywa w sposób najprostszy i najgłębszy właściwą sobie podmiotowość: ludzkie ja potwierdza się jako podmiot najłatwiej, gdy jest zwrócone do Boskiego Ty” (LdR 4). Zdaniem Papieża również rodzina ma swoją szczególną podmiotowość, którą potwierdza we wspólnej modlitwie. Modlitwa jest ugruntowaniem spistości rodziny i sprawia, że staje się silna Bogiem. Jest ona również nawiedzeniem serca, które jest przyjściem Ducha Świętego, aby umocnić małżonków w miłości i w prawdzie (por. LdR 4).

Zachęcając do modlitwy w Roku Rodziny, Jan Paweł II zauważa również,

---

¹² JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptor hominis*, nr 14.

że modlitwa sama w sobie jest świadectwem. Rodzina, która spełnia swoje powołanie ludzkie i chrześcijańskie trwa na modlitwie. Można rozumieć to również odwrotnie. Rodzina, która trwa na modlitwie jest spełniona w swoim powołaniu ludzkim i chrześcijańskim. Papież zaznacza, że świadectwo modlitwy małżonków jest ważne, szczególnie w czasach, gdy pojawiają się coraz częściej sytuacje nieprawidłowe. Propagowanie takich sytuacji oraz ich liczba może osłabić wiarę Ludu Bożego w możliwość odzwierciedlenia w życiu chrześcijan ideału, do jakiego wzywa Chrystus. Tymczasem Jan Paweł II zapewnia, że regułą stanowią relacje sakramentalne, i że w nich człowiek może w pełni przeżyć swoje powołanie chrześcijańskie i ludzkie (por. LdR 5). Papież wzywa: „Niech wznosi się modlitwa Kościoła, modlitwa rodzin – wszystkich domowych Kościołów i niech będzie w tym roku słyszana, naprzód przez Boga, a także przez ludzi! Ażeby nie popadali w zwątpienie. Ażeby nie ulegali mocy pozornego dobra, które stanowi sam rdzeń każdej pokusy” (LdR 5). Modlitwa według Jana Pawła II jest świadectwem spełnienia oraz umocnieniem Ludu Bożego w realizacji powołania i drogą do rozwijania ufności w Bogu.

Papież Polak zwraca uwagę na jeszcze jeden wymiar modlitwy małżeńskiej i rodzinnej, który również nosi znamiona świadectwa. „Pilna jest ta – przez cały glob idąca i narastająca – wielka modlitwa rodzin, w której wyraża się dziękczynienie za miłość w prawdzie, za nawiedzenie serc przez Ducha-Pocieszyciela, za obecność Chrystusa pośród rodziców i dzieci: Chrystusa Odkupiciela i Oblubieńca, który umiłował nas aż do końca (por. J 13,1)” (LdR 5). Modlitwa rodzin jest dziękczynieniem, uwielbieniem Boga za Jego dary, którymi obdarza człowieka. Jest ona publicznym wyznaniem wiary, świadectwem istnienia Boga i skuteczności działania Jego łaski w życiu konkretnych osób.

W nauczaniu o modlitwie Jan Paweł II przywołuje w Liście do Rodzin biblijną scenę wesela w Kanie Galilejskiej. Podkreśla, że słowa Maryi „Zróbcie wszystko, cokolwiek wam powie” (J 2, 5) są nadal aktualne. Dziś adresatami tych słów są wszyscy wierzący. Są oni zaproszeni do zjednoczenia z Jezusem Chrystusem, który swoją miłością ogarnia wszystkich (por. LdR 5). Modlitwa jest zatem wezwaniem do wierności, posłuszeństwa i jedności z Chrystusem.

Modlitwa jest szczególnym doświadczeniem i okazją do otwarcia się na wspólnotę z Bogiem oraz współmałżonkiem. Jan Paweł II wskazuje, że „wszystko to, co ślubują sobie małżonkowie: «wierność, miłość i uczciwość małżeńską oraz że cię nie opuszczę aż do śmierci», możliwe jest tylko w wymiarach «pięknej miłości» można nauczyć się tylko przez modlitwę. Jest ona bowiem zawsze, używając wyrażenia św. Pawła, jakimś wewnętrznym ukryciem z Chrystusem

w Bogu” (LdR 20). W ujęciu Jana Pawła II modlitwa jest również miejscem, gdzie małżonkowie przechodzą z miłości tylko małżeńskiej do miłości rodzenia i rodzicielstwa (por. LdR 7).

Wychowanie dzieci stanowi wyjątkowe zadanie, jakie stoi przed rodzicami. Papież Jan Paweł II w Liście do Rodzin zachęca, aby wychowanie uczynić intencją modlitewną całego Kościoła. Ta modlitwa ma być nieustanna i pełna miłości. Papież zachęca, aby modlić się o odwagę dla rodzin, by podejmowały zadania, jakie na nich ciążyą odważnie i z ufnością, nawet jeśli zdają się być nie do pokonania. Wskazuje, że: „Kościół modli się, ażeby zwyciężyły siły cywilizacji miłości, które płyną z Boskiego źródła; siły, którym nieodmiennie służy on dla dobra całej rodziny ludzkiej” (LdR 16). Modlitwa jest źródłem Bożej mocy, środkiem wychowania i wspiera trud rodziny w wychowaniu kolejnych pokoleń.

Zdaniem Jana Pawła II modlitwa rodziców oparta na Piśmie Świętym nadaje perspektywę duchową przyjęciu i wychowaniu potomstwa. Rozważanie i modlitwa oparta na Biblii może stanowić podstawę jedności modlitwy. Papież postuluje, aby Rok Rodziny stał się okazją do zakorzenienia tej modlitwy w codziennym życiu w różnych jej formach, zarówno przeproszenia, prośby i błagania. Jedność w modlitwie rodzinnej wyrażać się może również przez obecność w tejże modlitwie wszystkich, zarówno żyjących, zmarłych jak i tych, którzy mają przyjść na świat. Dzięki temu każdy członek rodziny jednocześnie przeżywa w rodzinie zarówno odniesienie do siebie, jak i do całej rodziny (por. LdR 9). W ten sposób rodzi się wezwanie do poszerzania serca na wspólnotę pokoleniową, na rodzinę rozumianą w jej szerokim znaczeniu¹³.

Papież, wzywając do modlitwy cały Kościół, jednocześnie zachęca do troski o wszystkie rodziny bez wyjątku. Troska ta wyraża się w modlitwie z osobami i za osoby żyjące w związkach, które są zagrożone, chwiejące się, zniechęcone, rozbite oraz żyjące w sytuacjach nieprawidłowych. Papież podkreśla, że obecność w modlitwie z tymi osobami i modlitwa za te osoby jest troską o to, aby czuły się ogarnięte miłością (por. LdR 5). Jan Paweł II wskazuje, że wówczas trzeba się modlić o miłość, aby „małżonkowie pokochali drogę swego powołania, także wówczas, gdy staje się ona trudna, gdy staje się wąska i stroma, pozornie nie do pokonania” (LdR 14). Według Jana Pawła II modlitwa jest aktem miłości i troski o osoby w sytuacjach zagrożenia życia małżeńskiego, sytuacjach trudnych i nieprawidłowych. Modlitwa w trudnościach może być szczególnie heroiczna, ale modlitwa o wierność w przymierzu z Bogiem jest sposobem, aby uratować miłość małżeńską przed rozpadem.

---

¹³ Papież Franciszek poświęcił temu zagadnieniu obszerną refleksję, por. AL, nr 187-198.

2.2. Komunia

Tajemnica Trójcy Świętej, która jest dla człowieka wzorem i zasadą istnienia, mówi nie tylko o człowieku każdym z osobna. Podobieństwo Osób Boskich istnieje również w odniesieniu do tych, którzy jako Synowie Boży są złączeni w prawdzie i miłości¹⁴. Stanowi to początek komunii osób. Rodzina w sposób szczególnie odpowiada Bożej tajemnicy oraz odpowiada godności mężczyzny i kobiety. Jan Paweł II mówi, że zarówno kobieta i mężczyzna, chociaż somatycznie zróżnicowani, to jednak na równi uczestniczą w zdolności życia w prawdzie i w miłości. Papież stwierdza: „zdolność ta, natury duchowej, odzwierciedla osobową konstytucję człowieka” (LdR 8).

Komunia osób, którą tworzy i do której dąży mężczyzna i kobieta to jedność „w prawdzie i miłości” również w wymiarze duchowym. Z takiej komunii osób rodzi się nowy człowiek. Papież pisze, że „ludzkie rodzicielstwo zakorzenione jest w biologii, równocześnie zaś przewyższa ją” (LdR 9). Rodzenie, jako kontynuacja dzieła stworzenia, ma również wymiar duchowy. W myśli Jana Pawła II odpowiedzialne rodzicielstwo jest ważnym elementem składowym duchowości małżeńskiej i rodzicielskiej¹⁵.

W rodzącym się z komunii osób nowym życiu, Bóg udziela swojego życia. Dzięki rodzicom na świat przychodzi nowy i niepowtarzalny obraz Boga¹⁶. Bóg jest obecny w akcie i zdolności do zrodzenia potomstwa. Stwórca pragnie każdego człowieka, gdyż jego istnienie jest czymś więcej niż prawem biologii¹⁷. Jego „przeznaczeniem jest Życie Boże” (LdR 9), życie w wieczności w Bogu.

Rodzina jest również miejscem, w którym rodzice rodząc i wychowując do wiary, przygotowują kolejne pokolenia do podjęcia życiowego powołania. Rozeznanie powołania życiowego, szczególnie przygotowanie do małżeństwa, jest zadaniem rodziny. W odniesieniu do duchowości rodzinnej św. Jan Paweł II wskazuje, że do małżeństwa mogą należycie przygotować tylko rodziny zdrowe duchowo. Duchowość małżeńską i rodzinną w tym wymiarze szczególnie ubogaca to, co Papież nazywa „solidarnością rodzin”. Wspólnota rodzin, które są blisko z sobą, zachęcają się do modlitwy, poszukują razem odpowiedzi na ważne pytania,

---

¹⁴ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja duszpasterska o Kościele *Gaudium et spes*, nr 24.

¹⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Mężczyzną i niewiastą*, s. 376.

¹⁶ Y. SEMEN, *Duchowość małżeńska według Jana Pawła II*, Poznań 2011, s. 99.

¹⁷ Wyraził to również papież Benedykt XVI w homilii inauguracyjnej swój pontyfikat: „Nie jesteśmy przypadkowym i pozbawionym znaczenia produktem ewolucji. Każdy z nas jest owocem zamysłu Bożego. Każdy z nas jest chciany, każdy miłowany, każdy niezbędny”. BENEDYKT XVI, Homilia wygłoszona podczas inauguracji pontyfikatu *Wysłuchiwać się z całym Kościołem słowo i wolę Chrystusa* (24.04.2005), „L'Osservatore Romano” 6 (2005), s. 10.

zacieśniają więzy między sobą, tworzy tradycję wychowawczą, kierującą się zasadą „Kościoła domowego”. „Według niej rodzice wychowują się dzięki innym rodzicom a dzieci dzięki dzieciom” (LdR 16). W ten sposób buduje się również wspólnotę Kościoła, gdyż „z rodzin biorą się żywe kamienie owej duchowej budowy” (LdR 18).

Rozwijając tę myśl w Liście do Rodzin Papież pogłębia znaczenie budowania „cywilizacji miłości”, która oparta jest na Bożej wizji człowieka i ludzkości. U podstaw tej cywilizacji miłości leży dar życia, który jest udziałem w tajemnicy Boga żywego. Bóg w Trójcy Jedyny jest wzorem ludzkich wspólnot, z których pierwszą i podstawową jest małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny (por. LdR 6, 7, 13). Rodzina objawia Trójjedynego Boga i w Nim znajduje wzór swojego życia¹⁸.

2.3. Sakramenty

Jan Paweł II zachęca, aby rodziny podejmowały trud i wyzwanie do pójścia za Panem w każdej okoliczności życia. Zwraca uwagę, aby były gotowe „chodzić za Panem po życiodajnych pastwiskach”, które On dla nich „stworzył paschalną tajemnicą swojej śmierci i zmartwychwstania” (LdR 18). Chodzić za Panem po życiodajnych pastwiskach, to znaczy korzystać z owoców sakramentów świętych. W ten sposób Papież przypomina nauczanie Kościoła, że „sakramenty nie tylko zakładają wiarę, lecz za pomocą słów i rzeczy karmią ją, umacniają i wyrażają”¹⁹.

Chrzest jest ukazany przez Jana Pawła II jako moment narodzenia chrześcijanina. Sakrament ten daje udział w śmierci Chrystusa, aby z Nim mieć nowe życie. Chrześcijanin rodzi się na nowo i otrzymuje nowe życie, życie Boże. Papież zwraca uwagę, że wraz z Eucharystią Chrzest stanowi „najgłębszy wymiar tajemnicy, oto znaczenie sakramentalnego obdarowania w Kościele (...) to wszystko są owoce tej miłości, którą Oblubieniec do końca umiłował i wciąż miłując, i z tej miłości obdarowuje coraz to nowych ludzi, dając im uczestnictwo w życiu Bożym” (LdR 19).

Jan Paweł II podkreśla również wartość Sakramentu Bierzmowania. Pewność łaski otrzymanej w sakramentach pozwala zdecydowanie wzywać rodziny do życia bez lęku: „Nie lękajcie się żadnych zagrożeń! Boże moce są niepomierne większe od Waszych trudności! (...) Niepomierne większa od zepsucia, któremu ulega świat, jest Boska moc Sakramentu Bierzmowania” (LdR 18).

Jan Paweł II w Liście do Rodzin ukazuje Eucharystię jako źródło zbawczej mocy. Jezus pozostawił Eucharystię jako źródło obfitego życia. W niej Duch

---

¹⁸ Por. K. LUBOWICKI, *Duchowość małżeńska w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2005, s. 71.

¹⁹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 1123.

Święty daje życie Zmartwychwstałego małżonkom, rodzicom i rodzinom. Papież wskazuje, że kontekstem ustanowienia Eucharystii jest posiłek. Bliskość podczas posiłku jest znakiem bliskości Boga z człowiekiem, z jego sprawami. Jan Paweł II do swoich adresatów pisze „Chrystus jest Wam bliski” (LdR 18). Wezwanie to wpisuje się w szerszy kontekst nauczania Papieża Polaka, który podkreśla, że w Eucharystii Bóg jest blisko ze sprawami każdego człowieka. Przez swoją bliskość Jezus jest do „dyspozycji” małżonków. Pragnie pomagać swoją ofiarą, umacniać radością, pozwala czerpać siły z Eucharystii. Eucharystia wyraża również to, czym jest powołanie małżeńskie oraz jest źródłem, dzięki któremu można je zrealizować²⁰. Umacnia jedność i miłość małżonków²¹.

Małżonkowie związani sakramentalnym węzłem są narażeni na utylitaryzm, indywidualizm, egoizm oraz inne zagrożenia godzące w „cywilizację miłości”. Jan Paweł II wskazuje, że pomimo ran odniesionych w codziennych zmaganiach miłość małżeńska i rodzicielska ma zdolność ich leczenia. Jej źródłem jest Boża łaska, która tkwi w Sakramencie Pokuty i Pojednania. Łaska ta, jak podkreśla Papież, jest „niepomniernie większa od zła, które zakorzeniło się w świecie” (LdR 18). Sakrament Pokuty i Pojednania, do praktykowania którego Papież zachęca, „daje duchową moc rozpoczynania wciąż na nowo” (LdR 14).

List do Rodzin wyraźnie podkreśla wartość sakramentu małżeństwa. Jest on wielką tajemnicą, w której znajduje swoje odzwierciedlenie „oblubieńcza miłość Chrystusa do swego Kościoła” (LdR19). Sakrament ten jest zaproszeniem skierowanym do Ducha Świętego do nawiedzenia serc małżonków. Jan Paweł II naucza, że bez tego sakramentu, bez „nawiedzenia” przez Ducha Świętego trudno jest pojąć i spełnić powołanie do tego, aby swoje życie uczynić bezinteresownym darem z samego siebie. „Bez tej prawdy nie ma też prawdziwie ludzkiego sensu życie małżeństwa i rodziny” (LdR 11). W dalszej konsekwencji logika daru z siebie dla drugiego otwiera małżonków na potencjalne rodzicielstwo, które ma się urzeczywistniać w rodzinie (por. LdR 12). Swoje powołanie do rodzicielstwa małżonkowie mają doprowadzić do doskonałości. Jest to możliwe dlatego, że „do tego celu sakrament małżeństwa daje im moc i niejako ich konsekruje”²².

Zdarza się, że codzienność życia małżeńskiego, zadania do spełnienia bądź trudności osłabiają wzajemną miłość małżonków. Miłość, która wyraża się w konkretnych postawach codziennego życia nie jest utopią. „Jest ludziom zadana jako powinność możliwa do zrealizowania dzięki łasce Bożej” (LdR 16). Łaska do spełnienia tych zadań wypływa z Sakramentu Małżeństwa, w którym małżonkowie

²⁰ Por. K. LUBOWICKI, *Duchowość małżeńska*, s. 240-241.

²¹ W. WIECZOREK, *Życie duchowe małżeństwa i rodziny*, w: R. KAMIŃSKI, G. PYŻLAK, J. GOLEŃ (red.), *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, Lublin 2013, s. 113.

²² Por. JAN PAWEŁ II, *Mężczyzną i niewiastą*, s. 376.

wzajemnie się sobie powierzają i przyjmują. Wzrasta ona w „Kościele domowym”, który od czasów Ojców Kościoła oznaczał wspólnotę rodzinną opartą na Bożym ustroju życia. Stałe i żywe odniesienie do Boga, które jest aktem duchowym, pozwoli budować oraz podtrzymywać tę wspólnotę (por. LdR 15).

3. Klucz interpretacyjny i aktualność duchowości małżeńskiej i rodzinnej w Liście do Rodzin

Św. Jan Paweł II w Liście do Rodzin podejmuje kwestie związane z różnymi przestrzeniami życia małżeńskiego i rodzinnego, zagadnienia społeczne, etyczne i moralne. W dokumencie papieskim duchowość przeplata się z pozostałymi kwestiami. Kluczem do zrozumienia takiego ukazania duchowości może być twierdzenie, że człowiek „jest (...) ciałem uduchowionym, podobnie jak duch jest tak głęboko zjednoczony z ciałem, że poniekąd można go nazwać duchem ucieleśnionym” (LdR 19). Spójność cielesności z duchowością w ujęciu Jana Pawła II jest ukazaniem pełni Bożego obrazu w człowieku, ale również działania człowieka, w którym ten Boży obraz został umieszczony. Koncepcja ta jest przełamaniem tendencji do antropologicznego dualizmu, jaki przeciwstawia ciało duchowi²³. Jan Paweł II wskazuje, że „ciało ludzkie, oderwane od ducha i myśli, staje się tworzywem” (LdR 19), a podmiotem życia duchowego jest „cały człowiek w swej duchowości i cielesności”²⁴.

Duchowość ukazaną w Liście do Rodzin można widzieć jako spoiwo, które pozwala, aby objawiło się piękno życia małżeńskiego i rodzinnego. Scala ona miłość i zadania małżonków i rodziców z Bożą wizją człowieka i jego powołania (por. LdR 20). Zbliżanie się do Boga w życiu owocuje „żniwem łaski i dobrych uczynków” (LdR 20). W ten sposób Papież komentuje słowa Sędziego z Ewangelii: „Pójdźcie, błogosławieni Ojca mego [...]. Bo byłem głodny, a daliście Mi jeść; byłem spragniony, a daliście Mi pić; byłem przybyszem, a przyjęliście Mnie; byłem nagi, a przyodzialiście Mnie” (Mt 25, 34-36).

Świętość, jako cel duchowości oraz pierwsze powołanie ochrzczonych, jaśnieje najpełniej w życiu Świętej Rodziny. Jej przykład i wstawiennictwo może być pomocą dla małżonków i całych rodzin. Wpatrzeni w Nią i w wiele innych świętych rodzin współczesne rodziny mogą stawać się żywymi świadkami Ewangelii rodziny. Papież wzywa, aby odnaleźć święte małżeństwa i święte rodziny i zdać sobie sprawę, że jest ich wiele. Jan Paweł II wskazuje jednocześnie na drogę duchowości, jaką ukazuje Święta Rodzina. Jest to droga pogłębienia świadomości „własnego posłannictwa w społeczeństwie i Kościele przez słuchanie

---

²³ Por. M. CHMIELEWSKI, *Duchowość według Jana Pawła II*, s. 230.

²⁴ *Tamże*.

słowa Bożego, modlitwę i braterskie współżycie” (LdR 23).

Myśl Jana Pawła II o duchowości małżeńskiej i rodzinnej nie zdezaktualizowała się. Nie stało się to pomimo upływu czasu i przemian, jakie miały miejsce w ciągu minionych trzydziestu lat. List *Gratissimam sane* zawiera głębokie treści duchowe, które z czasem znalazły w nauczaniu Kościoła nowe i głębsze ujęcia. Potwierdzają to dokumenty, będące kontynuacją myśli Jana Pawła II.

Największym po pontyfikacie Jana Pawła II dokumentem, jaki podejmuje temat rodziny ogłosił papież Franciszek. W adhortacji o miłości w rodzinie odwołuje się do nauczania Jana Pawła II²⁵. W *Amoris laetitia* znajdziemy ostatni rozdział, który poświęcony jest duchowości małżeńskiej i rodzinnej. Papież Franciszek opisuje ją w czterech wymiarach: duchowości komunii nadprzyrodzonej, zjednoczenia na modlitwie w świetle Paschy, duchowości miłości wyłącznej i wolnej oraz duchowości opieki, pocieszenia i zachęty. Treści zawarte w tekście adhortacji papieża Franciszka mocno korespondują z wizją duchowości małżeńskiej i rodzinnej, jaka jest ukazana w Liście do Rodzin Jana Pawła II. Papież Franciszek naucza, że „Trójca Święta jest obecna w komunii małżeńskiej” (AL 314), że „komunia rodzinna jest drogą do świętości” (AL 316), że świętość rodziny osiągają z pomocą Ducha Świętego (por. AL 317). W *Amoris laetitia* również podkreśla znaczenie modlitwy rodzinnej i rozwija rozumienie duchowości miłości, która ma być wolna i wyłączna (por. AL 319-320). Wszystkie te treści są głęboko obecne w nauczaniu Jana Pawła II.

Świętość, która stale jest ukazywana jako cel ludzkiego życia, nadal pociąga i wydaje się być coraz bardziej aktualnym wyzwaniem dla wierzących. Jest również obecna w najnowszych wypowiedziach Magisterium. Papież Franciszek poświęcił świętości adhortację *Gaudete et exultate*. Píše w niej: „Pan (...) chce, abyśmy byli świętymi i nie oczekuje, że zadowolimy się życiem przeciętnym, rozwodnionym, pustym”²⁶.

Wizja duchowości małżeństwa i rodziny w ujęciu Listu do Rodzin św. Jana Pawła II nie przestaje być aktualna. Dalsza refleksja Kościoła o duchowości małżeńsko-rodzinnej wyrosła z niej, gdyż znajduje odzwierciedlenie oraz pogłębienie w najnowszych dokumentach papieskich. Coraz wyraźniej akcentowana potrzeba duchowości może pomóc Kościołowi i całemu światu, gdyż „rodzina żyje specyficzną duchowością, będąc jednocześnie Kościołem domowym i żywotną komórką, aby zmienić świat” (AL 324).

²⁵ Por. AL nr 69, 150-151, 155, 192, 292.

²⁶ FRANCISZEK, Adhortacja *Gaudete et exultate*, nr 1.

Zakończenie

List Ojca Świętego Jana Pawła II do Rodzin *Gratissimam sane* niesie w sobie aktualne przesłanie dla życia duchowego małżonków i rodzin. Ponadczasowe wezwanie do prowadzenia życia człowieka w pełni, który jest jednocześnie „ciałem uduchowionym” i „duchem ucieleśnionym” nie jest tylko wyjątkiem z omawianego tekstu Papieża Rodziny. W całym tekście wybrzmiewa ono jak refren. Jest wezwaniem do modlitwy i życia duchowego, które małżonkowie mogą przez życie sakramentalne w sobie obudzić i umocnić. Duchowość małżeńska i rodzinna leży u podstaw papieskich rozważań. Wielokrotne wezwanie Papieża do szukania siły w umacnianiu ducha jest stałą receptą na bolączki i kłopoty dzisiejszych rodzin, gdyż obraz i podobieństwo Boże (Rdz 1, 26-27) jest stale powołaniem każdego człowieka a życie duchowe aktualizuje to powołanie w konkretnych sytuacjach i okolicznościach życia.

Rok Rodziny, który stał się okazją do powstania listu *Gratissimam sane*, był jednym z etapów przygotowania do Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Na zakończenie obchodów jubileuszowych, w Liście apostolskim *Novo millennio ineunte* Papież Jan Paweł II zachęcał wyraźnie, aby „na nowo z przekonaniem zalecać wszystkim dążenie do tej wysokiej miary zwyczajnego życia chrześcijańskiego. Całe życie kościelnej wspólnoty i chrześcijańskich rodzin winno zmierzać w tym kierunku”²⁷. Wytoczony przed laty kierunek domaga się kontynuacji i pogłębienia, aby życie chrześcijańskich małżonków i rodzin oraz cała duszpasterska działalność Kościoła wobec nich oparła się najpierw na trosce o życie duchowe.

***

Streszczenie

Artykuł przedstawia ujęcie duchowości małżeńskiej i rodzinnej zawarte w Liście do Rodzin św. Jana Pawła II *Gratissimam sane*. Posłużono się metodą analizy tekstu źródłowego oraz opracowań dotyczących tematu. W pierwszej części omówiono zagadnienie duchowości małżeńskiej i rodzinnej, następnie w części drugiej zaprezentowano obecne w Liście do Rodzin tematy związane z duchowością małżeńską i rodzinną. Tematyka duchowości małżeńskiej i rodzinnej nie została przez św. Jana Pawła II umieszczona w konkretnym rozdziale dokumentu, gdyż stanowi oś rozważań, jakie prowadzi Papież. Z głębokiej analizy Bożej wizji człowieka, miłości ludzkiej, małżeństwa i rodziny, całe ludzkie życie św. Jan Paweł II prezentuje jako jednoczesne bytowanie i działanie „ciała uduchowionego” i „duszy ucieleśnionej”.

---

²⁷ JAN PAWEŁ II, List apostolski *Novo millennio ineunte*, nr 31.

Summary

Relevance of the message about marriage and family spirituality in the Letter to Families *Gratissimam sane* by St. John Paul II

The article presents the approach to marital and family spirituality contained in the Letter to the Families of St. John Paul II *Gratissimam sane*. The method of analysis of the source text and studies on the subject was used. The first part discusses the issue of marital and family spirituality, then the second part presents topics related to marital and family spirituality present in the Letter to Families. The subject of marital and family spirituality was not addressed by St. John Paul II placed in a specific chapter of the document, as it is the axis of the considerations conducted by the Pope. From a deep analysis of God's vision of man, human love, marriage and family, St. John Paul II presents the simultaneous existence and operation of the „spiritualized body” and the „embodied spirit”.

Bibliografia:

Benedykt XVI. (2005). Homilia wygłoszona podczas inauguracji pontyfikatu *Wsluchiwać się z całym Kościołem słowo i wolę Chrystusa* (24.04.2005). *L'Osservatore Romano* 6, 10-12.

Brzeziński, M. (2010). *Życie duchowe rodziny*. W: A. Tomkiewicz, W. Wieczorek (red.), *Rodzina jako Kościół domowy* (333-345). Lublin: Wydawnictwo KUL.

Chmielewski, M. (2013), *Duchowość według Jana Pawła II. Studium na podstawie encyklik i adhortacji*. Lublin: Polskie Stowarzyszenie Teologów Duchowości.

Franciszek. (2016). Posynodalna adhortacja apostolska *Amoris laetitia*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana

Franciszek. (2018). Adhortacja apostolska *Gaudete et exultate*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.

Jan Paweł II. (1981). Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*. Watykan: Drukarnia Watykańska „Polyglotta”.

Jan Paweł II. (1979). Encyklika *Redemptor hominis*. Watykan: Typis Polyglottis Vaticanis.

Jan Paweł II. (1994). List apostolski *Gratissimam sane*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.

Jan Paweł II. (2001). List apostolski *Novo millennio ineunte*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.

Jan Paweł II. (2021). *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich*. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Katechizm Kościoła Katolickiego (2002). Poznań: Pallottinum.

Kobak, J. (2022). Ujęcie duchowości małżeńskiej w adhortacjach „Familiaris consortio” i „Amoris laetitia”. *Verbum Vitae* 40, nr 1, 147-157.

Lubowicki, K. (2005). *Duchowość małżeńska w nauczaniu Jana Pawła II*. Kraków: Bratni Zew.

Paweł VI. (1968). Encyklika *Humanae vitae*. Watykan.

Semen, Y. (2011). *Duchowość małżeńska według Jana Pawła II*. Poznań: Święty Wojciech.

Sobór Watykański II. (2002). Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*. Poznań: Pallottinum.

Sobór Watykański II. (2002). Konstytucja duszpasterska o Kościele *Gaudium et spes*. Poznań: Pallottinum.

Wieczorek, W. (2013). Życie duchowe małżeństwa i rodziny. W: R. Kamiński, G. Pyżlak G, J. Goleń (red.), *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna* (106-121). Lublin: „Bonus Liber”.